

פרויקט בן-יהודה זקוק לעזרתכם. לחצו כאן לפרטים.

ספרי לנו מה שגוי =

דואל:

זכרו שאין משמעות למספרי שורה או עמוד בטקסט רציף באינטרנט. אנא ציינו מספר פסקה, ו/או העתיקו כמה מלים סביב כל שגיאה, כדי להקל עלינו למצוא את הטעון תיקון.

רשימת הגהות:

נודיע לך בדואל כשנעיין בהגהות ונתקן את הטקסט.

שלח

נשמע לשמוע מה אהבת =

דואל:

ההמלצה שלך:

(אנו מפרסמים המלצות ביומן הרשת שלנו)

[YouTube](#) - פרויקט בן-יהודה: [בפייסבוק](#) | [ב](#)

[יומן הרשת של פרויקט בן-יהודה](#)

שלח

זכרונות קוטיק – פרק שני

[לתוכן הענינים](#)

פרק שני

- סבא-רבא ר' וועלוול - סבי אהרן-לייזר - ר' יודל -
- נעוריו של אהרן-לייזר - החתונה - הסבתא
- ביילע-ראשע - השינוי שהתחולל באהרן-לייזר -
- מותו של סבא-רבא - האיספראוויק - יחסיו עם
- סבא - סבא כפרנס החודש - עצותיה של סבתא -
- סבא כסבורשצ'יק - המזכיר - המחלוקת בשל

המזכיר - השפעתו של סבא - סבא והפריצים -

הרוויזור - סבורשצ'יק חדש - מחלוקת בעיר -

האיספראוויניק החדש - סבי חוזר להיות סבורשצ'יק

סבי, ר' אהרן-לייזר, היה יהודי חכם ומוכשר. היתה לו השפעה עצומה על חיי העיירה. הוא נולד בשנת תק"ס, 1798. ^[1] אביו, ר' וועלוול בן אהרן, היה פרנס החודש בקאמניץ. באותם ימים היו היהודים בכל עיר בוחרים לעצמם מנהיג פעם בשלוש שנים, ובחירתו של זה אושרה קודם לכן בידי האיספראוויניק ולאחר מכן בידי הגוברנטור. ^[2]

פרנס החודש היה בעל בית גמור בעיר, הן בכל הקשור ליהודים, בינם לבין עצמם, הן בכל העניינים שבין היהודים לבין השלטונות. תפקידו היה לגבות את כל המסים והתשלומים שהוטלו על הקהילה ולהעבירם לידי האיספראוויניק. אפשר להבין אפוא איזה תפקיד חשוב הוא מילא בחיי העיירה.

בכל הנוגע לסמכויותיו די אם אומר שיכול היה לאסור אדם לשלושה ימים; אם רצה לאסרו לתקופה ארוכה יותר, היה עליו לפנות בכתב אל האיספראוויניק שבבריסק ולטעון כי לדעתו לאיש המסוים מגיע חודש מאסר. האיספראוויניק תמיד קיבל את המלצתו של פרנס החודש. הוא יכול היה אפילו להלקות יהודים, אף שלא היתה לו, כמובן, רשות חוקית לכך. אבל באותם זמנים האיספראוויניק באויזד ^[3] שלו היה חשוב יותר מגוברנטור בימינו, ותמיד נתן יד חופשית לפרנס החודש והסכים לכל מעשיו. היה מעשה בפלך וילנה, כאשר פרנס החודש, שהיה "מתנגד", ^[4] הלקה רבי חסידי שבא לבקר את חסידיו. כל בכיותיהם ותחנוניהם של החסידים לא הועילו.

אף שהחוק קבע כי יש לבחור את פרנס החודש אחת לשלוש שנים, האיספראוויניק לא התחשב בכך. בחרו באדם שהוא חפץ ביקרו, וכך זה נמשך כל עוד נהנה הפרנס מאמונו של האיספראוויניק. ^[5]

ר' וועלוול, הסבא-רבא שלי, היה כל חייו פרנס החודש. הוא היה יהודי עשיר שחי ברחבות ורכושו נאמד בשלושת אלפים רובל. היתה לו מבשלת י"ש משל עצמו - באותו זמן עדיין לא היה מס האקציז ^[6] - והוא מכר טאָפּ י"ש בשנים-עשר גרושן. בשנים שלאחר מכן האמיר המחיר עד לשמונה-עשר גרושן לטאָפּ. מקובל היה שליד המבשלה החזיקו גם פרות שאכלו מפסולת הלת. ^[7] היו לו אפוא עשר או שתיים-עשרה פרות, ומכל אחת מהן חלבו בכל יום ארבעה דליים. מן הכמויות הגדולות של החלב, הגבינה והחמאה ממש קשה היה להיפטר. הוא גם סחר בעצי יער והיערנים היו מביאים לו דבש מן הכוורות. בנוסף החזיק

בידיו גם את חכירת הקורבןקה [8] בעיר. חלב ודבש - וגם בשר - פשוט נשפכו אצלו כמים. זלילה כזו כמו שהיתה בביתו לא רואים הרבה.

סבא-רבא היה מטבעו בעל אופי הרבה יותר רך מאשר סבא, ובאנשי המעמדות העניים, כמו בעלי המלאכה או המלמדים, נהג ברחמנות. את כל המסים והמכסים היה גובה מבעלי הבתים החשובים, ודווקא עליהם, על תקיפי העיר, השית את עיקר הנטל. הוא שלט על כל תחומי החיים בעיר. אם מישהו לא הסכים ללכת לדין תורה, שלח לקרוא לו ואמר: "אני מקציב לך שלושה ימים כדי ללכת לדין תורה עם הצד שכנגד." האיש ההוא כבר הלך בעצמו.

פעם קרה מקרה עם הגביר ר"מ, שהיה למדן גדול אבל גם רשע גדול. הוא לא נהג ביושר באנשים שסחרו עמו ואף פעם לא הסכים ללכת לדין תורה. האנשים שרימה התלוננו על כך בפני פרנס החודש, הלא הוא סבא-רבא שלי, והוא אמר להם כך: "עכשיו תקראו לו כולכם לדין תורה, אבל לא רק על השנה הזאת, אלא על כל הסכסוכים הישנים שעליהם תמיד סירב ללכת עמכם לדין תורה. תעשו כך ותראו שיהיה בסדר. אצלי הוא כבר יבוא לדין תורה."

סבא-רבא קרא לו מיד, וכיוון שהגביר השיש עצמו כמי שאינו מבין, שלח אליו סבא-רבא לביתו את הדסיאטניקים שלו, שלושה יהודים ששמם חצקל, מושקה ואהרן-לייב. [9] הם כפתו אותו בחבלים בידיו וברגליו, ואיש מהנוכחים לא העז להפריע להם במלאכתם. הם ידעו שאם רק ינסו להתנגד תיכף ומיד גם תגיע המשטרה. את ר"מ הכפות שלח פרנס החודש אל האיספראווניק עם מכתב לוואי ובו בקשה להושיב את האיש במעצר עד שיפנה לסבא-רבא בבקשה כתובה שיוציאו מן המאסר.

לא קשה לתאר איזו מהומה גדולה פרצה בעיר. יהודי מכובד שכזה, גביר, למדן ויחסן, מובל קשור מזסטביה, דרך העיר, ועד לרחוב בריסק. כל משפחתו התכנסה והמהומה היתה גדולה. ברור שזה היה מעשה מלוכלך, אבל זה היה אופייני לימים עברו. בני העיר, כמובן, כעסו על הנעשה, היה רעש והיתה המולה, ואף על פי כן לאיש לא היה אומץ לעשות מעשה ולנסות לשחררו בכוח. הביאוהו לבריסק וחבשו אותו בכלא.

כל יהודי זסטביה קמו כאיש אחד ושלחו לאיספראווניק תלונה נגד פרנס החודש, שעושה בעיר ככל העולה על רוחו ושאי אפשר להסתדר אתו. אבל הם לא הסתפקו בתלונה וחמישה ממכובדי זסטביה, שלשונם חדה כתער, נסעו לאיספראווניק. הלה קיבל את פניהם בקרירות ואמר: "ממילא לא יעזור לכם כלום, ואפילו אם תפנו לגוברנטור. הוא הרי ישאל אותי לדעתי, ואני אומר לו שפרנס החודש הוא יהודי אמיץ. ועל החוצפה שגיליתם בתלונתכם עוד איפרע

מכם." לנגד עיניהם קרע האיספראוויניק את המכתב.

ר"מ ישב בכלא שבועיים ולבסוף ביקש מהאיספראוויניק שיתיר לו לכתוב לפרנס החודש ולבקש את סליחתו. הוא אכן כתב והבטיח שמכאן ואילך יסכים ללכת עם כל אחד לדין תורה. הוא מסכים אפילו להתדיין על הסכסוכים הישנים. פרנס החודש שלח אפוא מכתב לאיספראוויניק וביקשו לשחרר את ר"מ. האסיר המשוחרר הגיע מבריסק ישר לבית סבא, ובתקיעת כף, בנוכחות עשרה עדים, הבטיח שיקיים את אשר התחייב במכתבו.

גם עם חמשת האנשים המחוצפים מזסטביה שהתלוננו עליו סגר סבא את החשבון. הוא הטיל על כל אחד מהם לשלם מסים בגובה שבעים וחמישה רובל במקום רובל אחד או שניים, כפי שהיה נהוג. סכום עצום כזה, באותם זמנים, לא יכול היה איש - וגם לא רצה - לשלם בבת אחת. בתוך שעה הובאו כל כלי המיטה והבית שלהם לחדר הקהל.^[10] אחרי בכיות ותחנונים שילם כל אחד מהם עשרים וחמישה רובל, ובכסף הזה רכשו ש"סים^[11] לבית המדרש הגדול.

כל הסכסוכים שבין בני זוג, בין הורים לילדיהם ובין אחים הובאו אליו. במקרים כאלה היה מזמן אליו כמה בעלי בתים נבונים ומתייעץ עמם כיצד לישב את המחלוקת. אם היה זה סכסוך קשה במיוחד, היה קורא לרב. פסק דינו של סבא-רבא היה כמו הוראה שיצאה מפי הגוברנזור.

יחס חם במיוחד גילה כלפי יתומים. הוא הקפיד במיוחד שאמהות חורגות לא תעלובנה בהם. אם גילה מישהי שהעזה להתייחס ברשעות ליתומים, היה אוסר אותה ולאחר מכן שולל ממנה את הרשות להיכנס לבית המדרש. האישה היתה באה לפניו בבכי ומבטיחה שמכאן ואילך תנהג ביתומים בהגינות. היא פייסה אותם וכך חזר והושכן שלום בית.

הוא גם היה למדן. בכל יום למד דף גמרא בביתו, ומדרש ידע לצטט בעל-פה. בכל ערב ראש חודש היה מתענה^[12] ועורך "חצות".^[13] בנוסף, הוא גם שמר על כל היהודים מפני פגיעתם הרעה של הפריצים. כשפריץ גרם עוול ליהודי, הלך אותו יהודי לפרנס החודש, וזה התלונן מיד בפני האיספראוויניק והשתדל, על אף הקושי המובן שבדבר, לעשות משהו גם אצל הפריץ עצמו. סבא-רבא היה מקובל על פקידי השלטון, ותודות לכך היתה לו השפעה מסוימת גם על הפריצים. לו עצמו היו קשרים מועטים עמם, רק כשנדרש לבקש משהו מהפריצים כדי לעזור לאיזשהו יהודי, היה נוסע אליהם, ובדרך כלל חפצו עלה בידו.

בביתו שררה מהומה מתמדת, כל הזמן הסתובבו שם עניים ואביונים.

הי"ש עלה אז שמונה-עשר גרושן לטאָפּ, ונקניקיות עגל צלויות או מטוגנות, שמקנחים בהן לאחר שתיית שנאָפּס, היו תלויות בעליית הגג. היה כדאי אפוא לשבת שם, וכל אלה שעשו כך אכן היו מסורים ונאמנים לו לאין שיעור. אבל בעלי הבתים הגדולים שנאו אותו בכל לבם. הם שנאו אותו בשל תקיפותו ובשל כספי המסים הרבים שהוציא מהם, ככל שרק רצה.

רב העיר היה למדן גדול וסבא-רבא סייע לו כדי מחייתו. הרב נהג לבוא לביתו של סבא-רבא לשתות עמו תה, וזה ביקש תמיד את עצתו. באותם זמנים היה סדר, והיהודים בקאמניץ חיו, פחות או יותר, בשלום. ר' וועלוול בן אהרן היה, כנראה, פרנס החודש הטוב וההגון ביותר שאפשר היה למצוא.

לר' וועלוול היו שני בנים ושתי בנות. הבן הבכור, אהרן-לייזר, היה הסבא שלי, ולאמיתו של דבר הוא הדמות המרכזית בזיכרונותי. הוא היה ילד מוכשר במיוחד. הוא לא רצה ללמוד, וגם יכול היה שלא לרצות. מאחר שאביו פינק אותו מאוד, ומאחר שהמלמדים פחדו מפניו כמפני הקיסר, כולם חשבו - אם הילד אינו רוצה ללמוד, אין זאת הבעיה שלנו.

זאת אפוא הסיבה שסבי, אהרן-לייזר, לא היה למדן, על אף שהיה לו ראש מצוין. הוא אפילו לא ידע לפתוח גמרא; עד כדי כך לא רצה ללמוד ועד כדי כך נכנעו לו ופינקוהו. הוא אהב ללמוד "עשרים-וארבעה", וכלל לא היה איכפת לו שלמוד תנ"ך נחשב אז לאפיקורסות. מדי פעם גם היה מעיין בפרק משניות ובל"עין יעקב".

כשהגיע סבא לגיל אחת-עשרה, נשא לאישה את בתו של ר' יודל מסמאָטִיץ^[14] שבפלך גרודנה. ר' יודל זה היה למדן גדול. הוא ידע בעל-פה כמה מאות דפי גמרא מסדר נזיקין, ובנוסף היה גם טיפוס של חקרן ועסק הרבה בלימודי אסטרונומיה על פי מושגי אותם הימים. במקצועו היה סוחר, ופעמיים בשנה נסע ללייפציג בעגלתו הרתומה לשלושה סוסים והנהוגה בידי עגלון מיוחד. בנסיעותיו היה נוטל עמו תיבה גדולה מלאה מטבעות כסף ותיבה קטנה מלאה רענדלעך, וכן כל מיני מסכתות גמרא וספרי חקירה שונים שבהם היה מעיין בדרך. היתה לו חולשה לכלי נגינה, ובמיוחד לקלרנית, שבה אהב במיוחד לנגן.

לאחר זמן הפסיק לסחור בלייפציג ונהיה לספק של הצבא.^[15] הוא נסע תכופות לפטרבורג ותמיד סיפר מעשיות משם, על הקיסר ועל בני משפחתו. כשנפטר הייתי כבר בן שנים-עשרה. אני זוכר, שכאשר ערכנו חיפוש במגירות שולחנו מצאנו מכתבים מספקים מכל מחוז וילנה. בכמה מכתבים נאמר כי הספקים מוסרים בידי את כל תביעותיהם מאוצר המדינה, ושעליו לנסוע

לפטרבורג כדי ליצגם ולדרוש את הכספים המגיעים להם. היו שם גם מכתבים מערים שונות, שבהם מבקשים ממנו תושבי אותה עיר שיעתיק דירתו אליהם ואז מובטח שיחלקו לו כבוד גדול. אך באותה עת הוא כבר היה זקן.

הזוג הצעיר, כלומר הסבא והסבתא שלי, שהיו אז בני אחת-עשרה ושתיים-עשרה, "אכלו קעסט" בקאמניץ, אצל הסבא-רבא הקשיש שלי. סבי, אהרן-לייזר, היה בנעוריו שובב גדול. הוא היה משחק בבנינים שהיו אז בבניה, קופץ על קרשים ומתנדנד. סבתא אמנם שמרה עליו, אך היא פחדה ממעשיו ולא הרשתה לו להתנדנד. הוא היה מסתתר מפניה ובורח רחוק כדי שלא תוכל למצוא אותו. פעם אחת - כך היתה מספרת - חיפשה אותו במשך זמן רב ורק בקושי מצאה אותו. הוא ישב על קרש גבוה והתנדנד. כשראה אותה סבא, הוא נבהל, קפץ מגובה רב ונחבל קשות. "האישה" החלה למרר בבכי וסבא נשבע לה שמכאן ולהבא יפסיק להתנדנד.

בגיל שתיים-עשרה-שלוש-עשרה היה סבא ילד מפונק ופראי. סבתא היתה חכמה הרבה יותר מגילה, ולאט-לאט ובזהירות החלה לגמול אותו משובבויותיו. לאחר החתונה, כאשר היו לאבא ולאמא, היא אמרה לו כי עתה ראוי להתחיל ולנהוג ביתר כובד ראש, כיאה לאבא של ילדים. כל כך הרבה אנשים באים לביתו של אביו ומדברים בענייני העיר, כדאי גם לו לשבת ביניהם, להקשיב ולהשתתף בעסקים אלה, כמו כל המבוגרים. הוא הסכים לדבריה, והודות לה נעשה "בן אדם". הוא החל להתעניין בעסקי אביו ובענייניה של העיר, וה'עולם' אהב אותו והסביר לו פנים.

אביו היה כמובן מרוצה מאוד, שבנו, אהרן-לייזר, החל לנהוג בצורה מכובדת ושיש לו עם מי ועל מה לדבר בענייני העיר, שעל פי רוב יש להקדיש להם זמן ארוך למדי. היו לו, לאביו, גם עסקים פרטיים, וכך החל, אט אט, להעביר לבנו את כל ענייני העיר. הוא שם לב כי בנו מרצין והולך ושהאנשים מתייחסים בדרך ארץ אל בעל הבית הצעיר. פעם אחת אפילו אמר קבל עם ועולם: "אני רואה שיש לי למי למסור את העיר" (ממש כאילו היו העיר ואנשיה בחזקת רכוש הפרטי). כך החל סבא אהרן-לייזר להיות מעורב בכל ענייני העיר ונעשה לאיש העוסק בצורכי ציבור. זה היה היסוד לקריירה העתידית שלו.

הסבתא ביילע-ראשע^[16] היתה - כפי שנהגו פעם לומר - אישה חכמה, טובה ואצילית. צעירה זו השגיחה השגח היטב על התנהגותו של בעלה, אבל בפני הבריות השימה עצמה כמי שאינה מבינה דבר. היא לא העירה לו גם כשהבינה שהוא עומד לעשות, כמו ילד, איזה מעשה שטות גדול. רק כשהיו לבדם בחדר הסבירה לו אילו שגיאות עשה במשך היום. אבל לפני שהחלה לדבר היתה

מבקשת ממנו שלא יעלב, שהיא, יידענע [17] שכמותה, מלמדת אותו, גבר שכמותו, מה לעשות וכיצד לנהוג.

"הרי אתה לא יותר מבן אדם" - אמרה במתינות - "ומלבד זאת, אתה גם כל כך צעיר. כל בן אדם עושה שטויות, ולכן כדאי שאשגיח עליך בעיניים אוהבות ואעיר לך מה אתה עושה בסדר ובמה אתה טועה." וכך שכנעה אותו, מכאן ואילך, בדרכה השקטה והבוטחת. דבריה הנעימים והנבונים כל כך השפיעו על בעל הבית הצעיר, עד שלעתים היה פורץ בבכי. או אז היתה סבתא אומרת: "נו, אישי היקר, שקט, מספיק לבכות, אני מקווה שעוד תספיק לעשות הרבה מעשים טובים. אבל כאישה טובה ונאמנה זוהי חובתי לדבר אתך."

עקב כך לא עשה סבא דבר בלי להתייעץ קודם עם אישתו. בכל עניין שהובא לפניו היה מכריז שעליו לחכות בדעתו ותשובה סופית ייתן רק למחרת. בערב היה דן בדבר עם ביילע-ראשע וביחד היו מחליטים מה לעשות. בעיר ידעו כולם שהוא מתייעץ עם אישתו החכמה, וראו בזאת מעלה יתירה - בעל הלא צריך לחיות בהבנה עם אישתו.

עם הזמן, כשאהרן-לייזר התבגר ולו עצמו כבר היו כמה ילדים, הוא התחיל לחשוב על איזושהי פרנסה לעצמו. מעסקי העיר קשה היה להתפרנס; בעלי הבתים באותם ימים היו די עניים. וחץ מזה, ענייני העיר ממילא כבר החלו להימאס עליו ולשעמם אותו ולא היה לו כל רצון להתפרנס מהם. עסקי היערות של אביו היו בקנה מידה קטן ואף הם לא משכו את לבו, ואילו את מבשלת היל"ש ואת הפרות פשוט תיעב.

בראותו את חיי הרווחה של הפריצים שגרו מסביב לעיירה, עלה על דעתו שאפשר לעשות אתם עסקים טובים. הרי הפריצים הללו מכירים את בנו של פרנס החודש, בכל מקום יחלקו לו כבוד, שמא יצא מזה משהו טוב? יש כל כך הרבה יהודים שמתעשרים מעסקי הפריצים, ובמה הוא פחות טוב מהם? בעיר אמרו הבריות שגם רעיון זה מקורו בראשה של ביילע-ראשע.

בקיזור, האיש הצעיר ביקש מאביו שלוש מאות רובל והחל לנסוע אל הפריצים, ומובן מאליו, שקודם כול נסע לאותם פריצים שכבר הכיר ולא לה שתגוררו בקרבת העיר. הם קיבלו את פניו של האיש הצעיר באדיבות והוא אפילו מצא חן בעיניהם. אט אט, ובזמן קצר, החל לעשות אתם עסקים. אך הרווחים שלו היו קטנים - הוא מאוד נזהר, משום שלא רצה שהפריץ יחשוב, חלילה, שמרמים אותו. אדם אחר במקומו היה ודאי מתעשר מהר, כך אמרו הבריות. אבל סבא השיב על כך פעם אחת: "למישהו אחר הפריצים בכלל לא היו מרשים להיכנס לביתם. לא נורא. הם יכירו אותי לאט לאט, ועוד יהיו לי מספיק

הזדמנויות להרוויח כסף. בינתיים אני ממילא לא זקוק לכל כך הרבה. ואכן, במשך הזמן הוא נתחבב יותר ויותר על הפריצים. הוא נהג בהם בשום שכל, בנימוס וברצינות.

לסבי, אהרן-לייזר, היה אח צעיר בשש שנים, שנחשב ביש מזל. בענייני העיר לא התעניין בכלל. הוא ישב בבית אביו, "אכל קעסט" ולעיתים גם עזר לו קצת. אביו, הסבא-רבא שלי, לא אהב אותו - אהרן-לייזר היה כל עולמו. הוא אהב גם את כלתו, אשת אהרן-לייזר, ותמיד קרא לה "הצדקת".

שתי בנות היו לסבא-רבא, ולשתייהן לקח כבעלים שני למדנים גדולים, שעלו לו ממון רב. באותם ימים הוא עוד הרשה לעצמו לתת לבנותיו נדוניה של אלף רובל ולקחת להן חתנים עילויים, לתת להם "קעסט" כדי שישבו ויעסקו בתורה יומם ולילה. סבא אהרן-לייזר לא רצה עוד להתגורר אצל אביו ולאכול עם כל האחיות והחתנים "אוכלי הקעסט". הוא נהיה עצמאי והתמסר בכל מאודו לעסקי הפריצים.

באופיו היה סבא איש נדיב ורחב לב. משאלתו היחידה היתה שמכיסיו יישפך הכסף ושכולם יאספوه. היו לו כבר כמה ילדים, ובעיירה רצו שהוא יהיה מעורב יותר בענייניה; סבי, גם על פי מראהו החיצוני וגם על פי התנהגותו התקיפה, התאים מאוד לתפקיד זה.

ר' וועלוול, הסבא-רבא, היה בן שישים במוותו. כששכב על מיטת חוליו, נודע הדבר לאיספראוויניק. הלה הצטער מאוד בצעריו של החולה הקשה, בא לבקרו ולא עזב את העיר. לפני מותו קרא ר' וועלוול לאיספראוויניק וביקשו שימנה תחתיו לתפקיד פרנס החודש אדם חכם וישר, שיוכל להנהיג את העיר כראוי. הוא הציע בפניו שמות של כמה בעלי בתים נבונים, אבל האיספראוויניק, שכבר נתן את עינו בסבא, אמר: "בעיני דווקא מוצא חן בנך, אהרן-לייזר. הוא מתאים לתפקיד פרנס החודש על אף שהוא עדיין צעיר." ר' וועלוול פרץ בבכי ואמר: "עזוב את בני האהוב. התפקיד קשה מדי. ככל שיהיו מעשיך טובים, אף פעם זה לא מספיק. תמיד יש שונאים מסביב."

האיספראוויניק נפרד ממנו לשלום ונסע לדרכו. לאחר כמה ימים נסתלק פרנס החודש לבית עולמו והאססור שיגר שליח אל האיספראוויניק עם הבשורה העצובה. האיספראוויניק, ועמו התובע המחוזי והאססור, ליוו את המת לבית העלמין.

למחרת שלח האיספראוויניק לקרוא לסבא אהרן-לייזר, שבאותה עת היה בן עשרים ושמונה, והציע לו את התפקיד שמילא אביו. סבא סירב והסביר לאיספראוויניק שהוא צעיר מדי למשרה כה אחראית. "יש לי את העסקים שלי" -

אמר לאיספראווניק - "אני ישן בשקט ואוכל בנחת, והעבודה שאתה מציע לי קשה מדי." אבל האיספראווניק לא ויתר ונשאר בשלו.

"שמע נא" - אמר לסבא. "אין לי אף אחד אחר מתאים לתפקיד הזה, רק את מ', ששונא אותך בכל נפשו. אם הוא יהיה פרנס החודש, למשפחתך יהיו צרות צרורות." האיספראווניק ידע היטב כיצד לדבר עם יהודי. "כיוון שאהבתי את אביך" - המשיך ואמר - "אני יודע שאתה איש צעיר, חרוץ ואמין, ולכן אל תסרב. אם מ' יהיה פרנס החודש, אתה בוודאי תסבול כהוגן" - הוא איים בדרך חברית.

הדבר כלל לא מצא חן בעיני סבא. מ' באמת שנא את סבא-רבא ואת כל בני משפחתו. זהו אותו מ' שר' וועלוול חבש בבית הסוהר בגלל שסירב ללכת לדין תורה.^[18] דעתו של סבא חלשה והוא הבטיח לאיספראווניק שייתן לו תשובה עוד באותו היום.

הוא דן ארוכות בעניין עם ביילע-ראשע שלו, אבל הם לא יכלו להחליט ודעתם נטתה פעם לכאן ופעם לכאן. לקחת את המשרה - רע ומר; לא לקחת - גם כן גרוע. חשבו וחשבו, ליבנו את הסוגיה מכל צדדיה, ולבסוף החליטו שמוכרחים לקחת את התפקיד. מובן מאליהם שאם מ' לא היה מועמד, סבא היה בוודאי מסרב. יחד עם זה גם החליטו שסבא, כשיקבל לידיה את התפקיד, ינהג במתינות, בסבלנות, בהגינות ובזהירות.

אהרן-לייזר הודיע לאיספראווניק שהוא מוכן לקבל על עצמו את התפקיד, וזה - בלבביות שהיתה מקובלת באותם ימים - נשק לו על ראשו ואיחל לו הצלחה וכל טוב בתפקידו החדש. הוא ציווה לכנס מיד אסיפה בעיר, כדי... לבחור באהרן-לייזר, בנו של פרנס החודש הקודם. העיר "בחרה" בו, ולמען האמת גם בשמחה רבה. הוא מצא חן בעיניהם בזכות שכלו וחריצותו. האיספראווניק נטל במרכבתו את אהרן-לייזר, פרנס החודש החדש, ונסע עמו לבריסק. סבא שהה שם כמה ימים ולמד את כל הפרטים הקשורים בהנהגת העיר. האיספראווניק ממש התלהב מדעותיו של האיש הצעיר.

אהרן-לייזר חזר לקאמניץ והתחיל להנהיגה כדרך שנהג אביו. אבל הוא היה חכם יותר ונמרץ יותר, ופני העיר,^[19] שעד אז בזבזו ערבים שלמים על אסיפות הקהל, החלו לחוש שהם מיותרים. אהרן-לייזר פעל בצורה יוצאת מן הכלל. עסקי העיר התנהלו למישרין, והאסיפות - שלא כבימיו של פרנס החודש הקודם - היו עתה מיותרות לחלוטין. לאט לאט חדל אהרן-לייזר לקרוא לנכבדי העיר אפילו להתייעצויות, למעט בעניינים מסובכים במיוחד. כשהעניינים אכן הסתבכו, הוא נאלץ לקרוא להם. "אולי יש לכם עצות טובות יותר?" - שאל.

"דעתי היא כך וכך..."

אבל היועצת העיקרית שלו היתה אישתו, ביילע-ראשע. הם נהגו לשבת בערב ולשוחח בארבע עיניים, וראו זה פלא - הוא, שנודע כאיש אמיץ, תקיף ועריץ גדול, התייחס לאישתו בצורה נפלאה. במשך כל חייו התייחס ביראת קודש לדעותיה ולעצותיה.

כעבור שנתיים וחצי בוטלה משרת פרנס החודש ועמה פסק גם השלטון הבלתי מוגבל של מי שהחזיק במשרה זו. פרנס החודש חדל להיות האיש האחראי על כל העיר, ומעתה ניתן לו תואר חדש - "סבורשצ'יק".^[20] תפקידו היה לגבות את כל המסים עבור אוצר המדינה, וגם לזה לא היה ממש אחראי, אלא העיר. אהרן-לייזר כלל לא רצה להיות סבורשצ'יק. האיספראוויק שוב הפציר בו ואף הבטיח לו שסמכויותיו ושלטונו יישארו חזקים כפי שהיו קודם לכן. לבני העיר היה התפקיד החדש בגדר תעלומה - לא היה להם מושג מה עושים עם זה, מה יקרה עתה, ואיך צריך סבורשצ'יק להתנהג. בני העיר בחרו אפוא באהרן-לייזר ברצון.

אהרן-לייזר נעשה לסבורשצ'יק, אך לא שינה כהוא זה מדרכו. אינני יודע אם היה בליטא עוד סבורשצ'יק אחד עם כוח כזה. אבל היו כמה בעלי בתים שהעניין החל להרגיזם. הם סברו כי הסמכויות שאהרן-לייזר נוטל לעצמו עומדות בניגוד לחוק. כך החל סבא לקנות לעצמו שונאים.

לאהרן-לייזר כלל לא היה איכפת מהם. די היה לו שהאיספראוויק עומד לימינו. אף על פי כן, כל העניין החל להימאס עליו, אבל הוא לא הצליח למצוא אדם מתאים שאפשר להעביר לו את התפקיד. האיספראוויק, דרך אגב, כלל לא היה מרוצה מזה. הוא ידע שאהרן-לייזר הוא איש חיל היודע לגבות מסים כמו שצריך, ושקשה עד מאוד למצוא לו מחליף. דבר זה היה חשוב לו במיוחד.

אהרן-לייזר נשאר בתפקידו אך החליט להביא מזכיר נמרץ שינהל את ענייני העיר. או אז הוא עצמו יתפנה לעסקיו עם הפריצים. ככלות הכול, הלא צריך גם איזו פרנסה מן הצד והוצאותיו היו מרובות. הוא נסע לבריסק, אל האיספראוויק, והודיע לו על כוונתו. הוא מחפש אדם חכם ונמרץ, ואולי יש משהו מתאים בבריסק? האיספראוויק אכן הציע לו מועמד צעיר: יח"פ, שהיה כותב בקשות^[21] ומנהל משפטים, מין עורך דין פרטי. האיש מצא חן בעיני סבא והוא הביאו לקאמניץ. את המזכיר הקודם - יהודי פשוט שכתב רוסית בשבע שגיאות^[22] - הוא פיטר. קנה לו בית במאתיים רובל, הקים לו בית מרוחז ואמר: "אין אתה זקוק לרשיון, ופרנסה תהיה לך עכשיו יותר ממה שהיתה לך עד עכשיו."

המזכיר החדש הגיע לקאמניץ כמו אציל - לבוש בגדים קצרים, טבעת ענודה באצבעו, ובחדר הקהל היה יושב בגילוי ראש. העיר ממש התקוממה, והזעם הופנה, כמובן, לעברו של סבא. הכעס היה כל כך גדול, עד שהיו כאלה שקבעו כי מותר לרצוח את אהרן-לייזר אפילו ביום כיפור.^[23] אבל מה עושים עם האיספראוויק?

כדרך שנהג תמיד, סבא השימ עצמו גם עתה כמי שאינו יודע דבר, ומסר את ניהול העיר לידי אותו יח"פ. הלה היה צעיר, חכם וידען, שאף ידע ללמוד דף גמרא, אלא שמשעה שהתחיל לרכוש ידע ונעשה "עורך דין", הפך להיות גם אפיקורוס.

המזכיר ניהל, וסבא חזר לעסקי המסחר שלו עם הפריצים. שלושה ימים בשבוע היה נוסע בין הפריצים, ובשארית הזמן היה יושב עם המזכיר בענייני העיר. הוא ביקש מהמזכיר כי יטיל על שונאיו מסים גבוהים פי עשרה ממה ששילמו בעבר. היתה זו מין נקמה, ואז החלה מהומה אמיתית. אש המחלוקת התפשטה על פני כל העיר, והבריות זעקו עד בלי די: "הייתכן? אהרן-לייזר לקח גוי בתור מזכיר!"

ביילע-ראשע, אישתו של סבא, מאוד נפגעה. היא בשום אופן לא יכלה לשמוע את הטענות האלה, שתמיד נלוו להן צעקות וקללות. בדמעות בעיניה תבעה מסבא, שיתפטר מתפקידו כסבורשצ'יק. "העיר לא שלך" - היא בכתה - "ויהודי העיר גם הם אינם שלך. אל תדאג להם, שיסתדרו בעצמם איך שהם מבינים. אני לא מסוגלת לראות אותך במצב כזה! הוי, איזה אסון!"

אז נסע אהרן-לייזר לאיספראוויק וסיפר לו על המצב שנוצר. הוא הדגיש בבירור שברצונו להשתחרר מן התפקיד. בני העיר לא מוכנים לסלוח לו על המזכיר שהביא וכבר אינם מרוצים ממנו, האישה בוכה ומייללת - הוא פשוט לא מסוגל יותר. האיספראוויק הסכים לדבריו. "אבל" - הוא אמר - "היזהר לך עתה שלא אמנה אותך פעם נוספת לסבורשצ'יק, משום שפשוט אין אף אדם אחר שימלא את מקומוך."

האיספראוויק אכן הגיע לקאמניץ ושלח לקרוא לנכבדי העיר. הוא הורה שעד ליום המחרת עליהם לבחור סבורשצ'יק אחר במקומו של אהרן-לייזר. המזכיר, על כל פנים, נשאר בתפקידו. זה היה, כמובן, מעשה ערמה.

"מה זאת אומרת?" - רעשה וגעשה העיר - את המזכיר הזה איננו רוצים! ניתן לו מאתיים רובל ושילך!" האיספראוויק שלח לקרוא למזכיר ושאל אותו באדישות, האם יעדיף להישאר כמזכיר או שמא יאות לקבל מאתיים רובל ולהסתלק. המזכיר ענה תשובה לגמרי בלתי צפויה: "אפילו אם לא היו נותנים לי

פרוטה, אין לי שום חשק להיות מזכיר אצל בהמות שכאלה!" האיש הזה היה אפיקורוס...

בעיר הין ששון ושמחה: סבורשצ'יק אחר, מזכיר אחר; קאמניץ הלכה ונרגעה.

סבא החל להרבות בנסיעות אל הפריצים ועשה עמם עסקים. שמו נתפרסם כל כך, עד שלפעמים היו הם עצמם מוסיפים לו איזה רווח וממליצים איש לרעהו לעשות רק אתו עסקים. עם הזמן סבא הפך ממש ל'רב' של כל הפריצים במחוז. הוא השיא להם עצות, לימד אותם תחבולות ערמה (פריצים גם הם מרמים לפעמים), ולא תהא זו גוזמה אם אומר שכמה מן הפריצים שהתרוששו - מן הסתם במשחקי קלפים - עמדו שוב על רגליהם רק בזכותו. מְבַשְׁלוֹת הִיל"ש והבירה, המתקנים להפקת שמן, מְנַסְרוֹת העץ וטחנות המים הממונעות שהחלו לצוץ בחצרות הפריצים - כל אלה נולדו בראשו של סבא.

היתה בסבא איזושהי מגרעת שאי אפשר היה להסביר: לעצמו כלל לא דאג, כאילו כל תפקידו אינו אלא להיטיב עם הפריצים. הוא הסביר זאת בצורה מוזרה ובלתי מובנת: אם הפריצים יהיו עשירים, כי אז גם ליהודים תהיה פרנסה... לאן ילך כספם הרב? הכול ליהודים! ואם כך, ברור שכאשר שני פריצים רבים זה עם זה, הם קוראים לאהרן-לייזר שיהיה הבורר בבית הדין שלהם, וכאשר פריץ מסתכסך עם אישתו, סבא הוא זה שמשכין שלום ביניהם.

עכשיו, למען האמת, הרוויח סבא כראוי, אם כי גם הוציא לא מעט כסף למחייתו. אבל סבא וביילע-ראַשע היו מאושרים שנפטרו סוף סוף מעסקי העיר. כבר לא איכפת לו עכשיו, מי הולך לדין תורה ומי מסרב, אם העשירים משלמים את מסיהם או משתמטים. וכך חלפו שלוש שנים.

יום יום היה נוסע אל הפריצים. הוא נסע אליהם בכרכרה רתומה לצמד סוסים שעגלון יהודי נוהג בהם. על פי רוב היה חוזר ללון בביתו. אנשים רבים הוסיפו להגיע אל ביתו, לגמו תה ובילו עמו בצוותא. הם באו כדי לדבר, לבקש עצה או סתם לחטוף משהו לאכול. אט אט חזרו בני העיר ונתקשרו אל סבא. יהודי שנפגע מאיזושהו מעשה רשע של פריץ לא הסתדר ללא עזרתו של אהרן-לייזר.

עניין מיוחד, שאף אחד אחר בעיר לא היה יכול לסדר חוץ ממנו, היה עניין הרוויזור, שהיה מגיע לעיר כדי לבדוק אם באמת אין בקאמניץ יותר מארבע מאות וחמישים נפש, כרשום ב'סקזקה'. סבא היה ממש רב-אמן ב'לדבר' עם הרוויזור. לא היה מי שישווה לו. "דיבור" כזה תמיד היה מסתיים במאיתיים רובל, שנבלעו מהר בעמקי כיסו של הרוויזור. בימי הביקורת נסגרו בתים

רבים; בני העיר פשוט נטשו אותה, עד שכמעט לא נראתה נפש חיה ברחוב. כל אחד פנה לאן שנשאוהו עיניו, והעיר נראתה מתה, כמו בית קברות. הרוויזור הסתובב, מלווה בכל שוטרי העיירה, וספר את האנשים. תמיד מצאו בערך ארבע מאות איש. חמישים חסרו, וכששאלו עליהם נאמר שהם נסעו בענייני עסקים. וכך בכל שנה היה הרוויזור חותם בפרוטוקול שהכול כשורה ועוזב את העיר.

[24]

ה'דיבור' עם הרוויזור היה שייך באופן מסורתי לסבא, אפילו בימים שבהם פעל בעיר סבורשצ'יק אחר. היו זמנים שסבא, שכעס מאוד על העיר, ביקש להפסיק גם את העבודה הזאת. אבל בסוף תמיד נכנע; הלא אי אפשר לעזוב את העיר שקועה במים עד צוואר...

הסבורשצ'יק החדש והמזכיר החדש לקחו את כל הספרים, הניירות והחותם והתחילו לעבוד. הסבורשצ'יק כינס את הדפוטאטים [25] - כלומר, את נכבדי העיר שנבחרו להנהיגה - לאסיפה. הדבר הראשון שעשו היה בדיקה מדוקדקת של רשימת משלמי המסים. נתברר להם שרק העשירים שילמו, ואילו מן ההמון, מהיהודים הפשוטים, לא לקחו עד אז מאומה. הם החליטו אפוא שצריך להתחיל לגבות מס גם מן המעמדות הבינוניים ומן העניים, ואילו לגבי העשירים יש להקל את העומס.

הם שלחו גובי מס אל העניים ובעלי המלאכה, ולא דילגו אפילו על עני אחד. ושוב פרצה מהומה גדולה בעיר. כל יום הגיעו אנשים לחדר הקהל, צווחים וצורחים. הנשים באו בוכות ומקללות: "הייתכן?! לנו אין לחם לאכול, האין די נגידים בעיר שיכולים לשלם?" כולם רתחו מרוב כעס! אבל דבר לא עזר; נהפוך הוא, התחילו למשכן את רכושם של העניים: מחבתות, פמוטים, כלי מטבח וכלי בית שונים, והצעקות עלו עד לב השמים. האססור נאלץ לבוא לחדר הקהל כדי לאסור את הקבצנים (לאססור היו שתי אורוות - אחת קטנה, שנועדה לסוסים; והשנייה שימשה מעין בית כלא). עתה השתרר שקט. העניים נאנקו ושילמו בחריקת שיניים. מובן מאליו שהעשירים ובעלי הבתים היו מרוצים מאוד מפעולותיו של הסבורשצ'יק החדש.

אלא שהחיים הטובים של הנגידים והסבורשצ'יק לא ארכו זמן רב. נכבדי העיר רצו להשתלט לגמרי על הסבורשצ'יק. הם היו נגידים ויחסנים, ובכן מדוע שלא ישמש כלי משחק בידיהם, ודעתו תהיה בעצם כדעתם? אבל הסבורשצ'יק, למרות חולשתו, לא הסכים להיבלע לחלוטין, וכך יצא שכל אסיפה נסתיימה בסכסוכים ומריבות. האססור, ששם לב לכך, כתב לאיספראוויק שהעניינים אינם כשורה ושכולם רבים עם כולם כל הזמן.

הסוף היה שחשובי העיר נחלקו לשני מחנות: אלה שסברו כי אין לקחת מן העניים ואלה שאמרו שיש לקחת מהם. כל אחד מחשובי העיר נסתייע בתומכיו, וכך נתעוררה בעיר מחלוקת עצומה, ממש מלחמה. המחלוקת הזו הלכה וגדלה ותפחה, ואז בא האיספראווניק, אסר שלושה מנכבדי העיר וחמישה מן ההמון, שלח אותם לבריסק ושם הם נחבשו בכלא לחודש ימים. רק אז נרגעה העיר, ואם לא כלפי פנים - לכל הפחות כלפי חוץ.

האיספראווניק הוחלף והועבר למחוז סלונים^[26], וזה מסלונים בא לבריסק. כמקובל, דיברו השניים על אופיים של יהודי העיר ושל הפריצים. האיספראווניק מבריסק התבטא בחומרה כלפי יהודי קאמניץ, אך הזכיר את אהרן-לייזר כיהודי שמבין עניין. כשהאיספראווניק החדש הגיע בפעם הראשונה לקאמניץ, הוא שלח, קודם כול, לקרוא לסבורשצ'יק ולנכבדי העיר. הוא הטיף להם מוסר ואמר שקודמו סיפר לו דברים קשים על התנהגותם של יהודי העיר. אחר כך הורה לאהרן-לייזר להתייצב לפניו. הוא הציע לסבא את תפקיד הסבורשצ'יק, אך סבא התעקש וסירב. או אז העיר לו האיספראווניק: "אם תהיה בבריסק, תיכנס אלי".

באותה עת התקיימו בחירות לסבורשצ'יק חדש ולדפוטאטים^[27]. לתפקיד הסבורשצ'יק החדש נבחר א'ב, שהיה נמרץ מקודמו. תחילה הוא נהג בדרכי שלום עם נכבדי העיר, אך לא עברה חצי שנה ושוב החלו לריב, ושוב אותו הפזמון. וכשהגיע זמן הגיוס והיו צריכים לתת חייל מבני קאמניץ^[28], פרצה שוב אש המחלוקת. לקחו חייט אחד, אב לשלושה. באותם ימים נמשך השירות הצבאי עשרים וחמש שנה. מובן מאליו שהיה זה אסון נורא לאב לילדים. ההמון השתולל - היו צרחות אימים, ניפצו את כל השמשות בחדר הקהל והיכו את הסבורשצ'יק ואת נכבדי העיר מכות נאמנות. האססור שלח מיד רץ מיוחד לאיספראווניק, שלא יתמהמה ויבוא מיד. הוא בא, כתב דל'ח על שלושים אנשים מנכבדי העיר ואסר אותם. הוא רצה לשלוח אותם לבריסק, ובינתיים נאמר להם, שאם לא יתרצו ויקבלו את אהרן-לייזר כסבורשצ'יק הוא ימסור את ניהול העיר לאססור ולעוזרו.

הם ביקשו מהאיספראווניק שהות של יממה. הם יכנסו אסיפה של נכבדי העיר, ואז נראה מה יקרה. אחרי צעקות ומהומה רבתי באסיפה, הבינו כולם שמאז שעזב אהרן-לייזר את המשרה, נותרה העיר כסירה ללא משוטטים, ואין טיפת סדר בעיר. בתי המדרש, ולהבדיל בית המרחץ, מוזנחים. חיים כל הזמן במחלוקת. והלא ידוע שאהרן-לייזר הוא בעל בית טוב וכי לפניו כולם שווים. תחת שלטונו לא יהיו מחנות הנאבקים כל הזמן זה בזה. ואגב, יש לו יחסים

טובים עם האיספראווניק, וזה בוודאי דבר חשוב. הם השיבו לאיספראווניק כי אכן הם רוצים באהרן-לייזר. "לכו אפוא ובקשו זאת ממנל" - יעץ להם האיספראווניק - "משום שהוא מסרב."

נכבדי העיר, בעלי הבתים החשובים והרב בראשם, באו אל אהרן-לייזר וביקשוהו שייקח לידיהו בחזרה את מוסרות השלטון, אבל הוא סירב. רק לאחר שהאיספראווניק איים עליו שימסור את ניהול העיר לידי האססור ויגייס אחד מבני משפחתו לצבא, נאלץ סבא להיכנע. הוא נועץ בלילה עם ביילע-ראשע שלו וביחד החליטו שאין ברירה ועליו לקבל בחזרה את התפקיד. "אבל אני יודעת" - התלוננה סבתא - "שזה עונש מאלוהים."

סבא ציווה לערוך בחירות^[29] ונבחר פה אחד. כך חזר אהרן-לייזר לתפקיד הסבורשצ'יק. כדבר ראשון החזיר סבא את המזכיר מבריסק. הלה עבד שם כעורך דין פרטי, אך אישתו וילדיו עדיין גרו בקאמניץ. סבא שב לנהל את ענייני העיר ביד רמה כמקודם. הכול הלך כשורה, וקאמניץ חזרה והתאוששה.

כמי שרגיל בשלטון חזר אהרן-לייזר לנהוג כפי שנהג בזמן שהיה פרנס החודש, תקופה שהעיר כבר שכחה מזמן. בשביל הרושם הטוב כינס לפעמים את נכבדי העיר לאסיפה, אבל הם ישבו שם ושתקו ופחדו לפתוח את הפה ולהגיד משהו. פשוט פחדו מחריפות שכלו ומכוחו. ובנוסף, כולם ידעו שאין הוא לוקח כסף מן העיר, שיש לו הכנסה מספקת מעסקיו ושהכסף בכלל איננו ממלא תפקיד בשיקוליו. זאת ועוד, אפשר היה לסמוך עליו. אם אמר משהו, אין ספק שגם יקיים.

לסבא היו כמה אנשים שבאו וסיפרו לו על כל מה שמדברים בעיר. אם מישו היה אומר משהו נגדו, הוא היה מוכנס למעין "רשימה שחורה" וחויב לשלם מסים פי עשרה ממה ששילם קודם לכן. ואילו מי שהיה נאמן לו, כלומר ידידיו האמיתיים, היו פטורים כמעט לגמרי מכל תשלומי העיר וגם משוחררים מן השירות הצבאי. את עסקיו עם הפריצים לא זנח, ואת ענייני העיר השוטפים ניהל המזכיר. כך עברו כמה שנים כמעט בלי סכסוכים.

כבר הזכרתי שאהרן-לייזר ניהל את חייו ביד רחבה. היה לו חלק במס הקורובקה ולכן הבשר לא עלה לו דבר. כשחיתן את בתו, שלח קודם החתונה אנשים לכל קהילות הסביבה, כדי שיכריזו בבתי המדרש שכל העניים מוזמנים אליו לקאמניץ, לסעודה שתיערך לכבוד החתונה. שלושה ימים התקיימו הסעודות. הוא שחט עגלים, והעניים אכלו בשר בכמויות אדירות. על שני הרים - על הר הסלופ ועל הר אדולינה - בישלו לעניים בדוודים גדולים, כמו שמבשלים לחיילים, והעניים באו בהמוניהם. העיר נראתה כמו מחנה קבצנים.

[\[30\]](#) בחתונה ניגנו הכליזמרים מקובריין, [\[31\]](#) ומן הסעודות, שנערכו במשך כל

שבועת ימי המשתה, [\[32\]](#) אסור היה לאיש מבעלי הבתים בעיר להיעדר.

לתוכן הענינים

לדף הראשי של פרויקט בן-יהודה

[\[1\]](#) השיבוש במקור; שנת תק"ס היא 1800/1799.

[\[2\]](#) בדרך כלל היתה הקהילה היהודית בוחרת את הנהגתה פעם בשנה. הבחירות התלת שנתיות וחובת אישור השלטונות נקבעו בתקנות של שנת 1804. ראו: ע' שוחט, "ההנהגה בקהילות רוסיה עם ביטול 'הקהל'", ציון, מב (תשל"ז), עמ' 146-147; נוסח התקנה: ש' אטינגר, בין פולין לרוסיה, ירושלים תשנ"ה, עמ' 255-256 (מס' 50).

[\[3\]](#) אויזד (uezd) - ברוסית: מחוז.

[\[4\]](#) "מתנגד" - כינוי ליהודי (בדרך כלל ליטאי), שנמנה עם אותם חוגים שדחו את החסידות, התנגדו לה ופעלו כנגדה.

[\[5\]](#) האינטרס השלטוני היה שענייני היהודים ינוהלו באמצעות נציג קבוע שניתן לסמוך עליו. דוגמאות נוספות לתופעה זו, ראו: ביטול הקהל (לעיל, הערה 2), עמ' 146-149.

[\[6\]](#) אקציז (מצרפתית: accise) - מס עקיף על מוצרי צריכה, בלו. שם זה נתייחד ברוסיה למס הממשלתי שהוטל על משקאות אלכוהוליים. מס זה נקבע בתחילת שנת 1850 על ידי ניקולאי הראשון וגבייתו הוחכרה ל"אקציזניקים". ראו: יעקב הלוי ליפשיץ, זכרון יעקב, ב, קובנה תרפ"ז, עמ' 54-55; ר' מאהלר, דברי ימי ישראל - דורות אחרונים, ה, מרחביה 1970, עמ' 18-22; ע' שוחט, "לגזרות הגיוסים של ניקולאי הראשון (ראשית שתדלנותו של הבארון גינצבורג)", ספר שלום סיון, ירושלים תש"ס, עמ' 317, ולהלן בפרקים ד (סמוך להערה 18), ז.

[\[7\]](#) לתת (Malt) - ביידיש: בראגע, בראעה, ברייע. גרגרי השעורים או השיפון שהיו מושרים במים פושרים לשם הנבטה חלקית. לאחר שיובושו הגרעינים הוסרה קליפתם והם נכתשו על מנת להפיק מהם את תמצית סוכר הלתת (המלטוזה). בתהליך התססת המלטוזה על ידי שמרים (הבישול) הופך המוצר לכוהל ששימש להכנת משקאות חריפים - יי"ש (במזרח אירופה היתה זו בדרך כלל וודקה) או שיכר (בירה, מי דבש). בשאריות של תערובת הדגן והלתת נהגו לזבל שדות ולהאכיל פרות.

[\[8\]](#) קורובקה (או קראפקי) - מילולית: תיבה או קופסה, ובהשאלה: כינוי למס עקיף שהטילו קהילות ישראל ברוסיה על עסקות מסחריות או על מצרכי מזון (בדרך כלל על בשר). גבייתו של המס נחכרה מן הקהל ובהכנסות השתמשו לכיסוי הוצאות הקהילה, לתשלומי מסים ממשלתיים ולצורכי סעד וצדקה. ראו: י' היילפרין, יהודים ויהדות במזרח אירופה - מחקרים בתולדותיהם, ירושלים תשכ"ט, עמ' 333-339.

[\[9\]](#) על המונח דסיאטניקים, ראו לעיל בפרק א, הערה 50. כאן המונח שאול, שכן השוטרם של הסבא-רבא היו יהודים.

[\[10\]](#) חדר הקהל - במקור: "קהל-שטוב". חדר, בדרך כלל בבית הכנסת, שיוחד לשיבות הנהגת הקהילה; השו: "במעלה בית הכנסת היה חדר הקהל, ששם ישבו ראשי הקהל וטובי העיר לעיר לטכס עצה בצרכי הצבור, ושם ישבו כסאות למשפט על חטאת היחיד כנגד הצבור, כיד הרשיון הטובה עליהם מאת הממשלה" (צבי הירש ליפשיץ, מדור לדור, ווארשא תרס"א, עמ' 79).

[\[11\]](#) ש"ס - ראשי תיבות: שישה סדרים, והכוונה לששת סדרי המשנה והתלמוד. בהשאלה השתמשו בכינוי זה לסדרה שלמה של מסכתות התלמוד הבבלי.

[\[12\]](#) למן המאה הט"ז התקבל בקרב מקובלים וחסידים המנהג לצום בערב ראש חודש, משום שזהו זמן כפרת עוונות. תענית זו כונתה "יום כיפור קטן". המנהג היה שלא להשלים את התענית, ומשום כבוד ראש חודש צמו רק עד לאחר תפילת מנחה שבחצות היום.

[\[13\]](#) הכוונה, בדרך כלל, ל"תיקון חצות" - מנהג קדום לקום בחצות הלילה, להרבות בתפילות ובתחנונים ולהתאבל על חורבן ירושלים והמקדש, אך ייתכן שקוטיק התכוון לסדר תפילת "יום כיפור קטן" שבחצות היום (ראו בהערה הקודמת).

[\[14\]](#) סמיאטיץ (Siemiatycze) - כשישים ק"מ מערבית לקאמניץ.

[\[15\]](#) במקור: "מיליטער-פאָדריאַטשיק" (podriadchic), ראו: Dictionary of Russian Historical Terms from the Eleventh Century to 1917, Compiled by S.G. Pushkarev et al., New Haven & London 1970, p. 89. קבלנים וספקי צבא יהודים כגון ר' יודל היו יזמים שמילאו תפקיד חשוב בכלכלה הרוסית, בעיקר בתקופת מלחמות נפוליאון. ראו למשל תיאורה של פאולינה ונגרוב את אביה וסבה, Pauline Wengeroff, Memoiren einer Grossmutter - Bilder aus der Kulturgeschichte der Juden Russland im 19. Jahrhundert, I, Berlin 1922, pp. 9-10. אגב שהותם בפטרבורג וטיפוח קשריהם עם אנשי צבא ושלטון הצליחו כמה מהם למלא גם תפקידי שתדלנות למען קהילות ישראל בתחום המושב, ראו למשל: אנציקלופדיה של גלויות: גרודנה-גראדנע, ירושלים תשל"ג, עמ' 74-75.

[\[16\]](#) בילע-ראשע הוא גלגול ביידיש של השם בלה [=יפה]-רחל.

[17] יידענע - יהודייה, בדרך כלל כינוי השמור לאישה זקנה ופשוטה, בת הדור הישן.

[18] על הגביר ר"מ ראו לעיל, סמוך להערה 9.

[19] פני העיר - כך במקור (ולעיתים רק "פני"; על פי בראשית לג, 18: "ויחן את פני העיר"). כינויים של נכבדי העיר, החשובים שבבעלי הבתים בקהילה, ששילמו את המסים הגבוהים ביותר ועסקו בניהול ענייניה.

[20] הכוונה לשנת 1844 שבה ביטל השלטון הרוסי באופן רשמי את ה"קהל". ראו בפירוט: ביטול הקהל (לעיל, הערה 2); על הסבורשצ'יק, ראו לעיל, פרק א, הערה 113.

[21] כותב בקשות - ביידיש: "פראָשעניעס שרייבער", דהיינו: אדם שהתמחה במילוי טפסים רשמיים או בכתיבת מסמכים ומכתבים בשפת המדינה, וסייע בתשלום לאנשים המתקשים לטפל בעניינים אדמיניסטרטיביים.

[22] על דרך הפתגם העממי: "ער שרייבט נח' מיט זיבען גרייזן" (=הוא כותב "נח" בשבע שגיאות), שמשמעו כי בבורותו מצליח אותו איש להכניס גם במילה בת שתי אותיות שבע שגיאות כתיב (במקום "נח", כותב: "אָיאָהך"). הסברים נוספים לפתגם זה, ראו: ד' סדן, "אן אַלט חדר-רעטעניש", חסד לאברהם - ספר היובל לאברהם גולומב, מעקסיקע תש"ל, עמ' 685-693.

[23] על דרך הכתוב במסכת פסחים, מט ע"ב: "אמר רבי אלעזר: עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו: ר', אמור 'לשוחטו'. אמר להן: זה טעון ברכה וזה אינו טעון ברכה."

[24] השו: M. Stanislawski, *Tsar Nicholas I and the Jews - The Transformation of Jewish Society in Russia 1825-1855*, Philadelphia 1983, p. 161.

[25] דפוטאטים - מילולית: נציגים; גוף שנוסד בעיקרו לאחר ביטול הקהל והורכב מחשובי בעלי הבתים בקהילה, שתפקידם היה ליעץ לסבורשצ'יק ולסייע לו במילוי תפקידו. ראו: ביטול הקהל (לעיל, הערה 2), עמ' 165-174.

[26] סלונים (Slonim) - עיר מחוז בפלך גרודנה, כמאה וחמישה ק"מ מצפון-מזרח לקאמניץ. ראו עליה: ק' ליכטנשטיין, "תולדות הישוב היהודי בסלונים", בתוך: פנקס סלונים, א, תל-אביב 1962, עמ' א-רפ.

[27] על בחירת הסבורשצ'יק והדפוטאטים, ראו: ביטול הקהל (לעיל, הערה 2), עמ' 174-175.

[28] על הסדר הגיוס בין קאמניץ לוויסוקי, ראו לעיל, פרק א, סמוך להערה 10; על הגיוס לצבא ניקולאי, ראו להלן, פרק ט.

[29] במקור: "ער האָט געהייסן וואָרפן גאַלקעס", כלומר בחירות באמצעות הטלת כדור גורל. למן המאה ה"ז נהגו לערוך את הבחירות למוסדות הקהילה גם באמצעות הגרלה (בדרך כלל על ידי הטלת פתקים בקלפי). היה בכך ביטוי לאמונה שבמניינים החשובים שותפה יד אלוהים אך גם רצון למנוע ככל האפשר קנוניות או לחצים.

[30] מקובל היה להזמין עניים לסעודת המצווה של החתונה ולשמור עבורם שולחנות מיוחדים. העניים נהרו במיוחד לחתונותיהם של בני עשירים, שבהן חולק אוכל לרוב. השו: י"י טרונק, פולין - זכרונות ותמונות, א-ב, מרחביה 1962, עמ' 45-51; א' קאליש, אתמולי, תל-אביב תש"ל, עמ' 65.

[31] על הכליזמרים מקוברין, ראו לעיל, פרק א, סמוך להערה 74.

[32] שבעת ימי המשתה - הכוונה למה שמכונה היום "שבע ברכות". בשבוע שלאחר החופה נערכות סעודות חגיגיות לכבוד הזוג הנשוי. בברכת המזון שבסוף כל סעודה נאמרות שוב שבע הברכות של טקס הקידושין; ראו: א"י שפרלינג, טעמי המנהגים ומקורי הדינים, ירושלים תשי"ז, עמ' תטז, סימן תתקצב.